

ЧАСТИНА ТРЕТЯ ПРО ЛЮБОВ

Питання 1. Що міститься у третій частині Православного Віросповідання?

Відповідь. Третя частина Православного Віросповідання розмірковує про любов до Бога і ближнього. Цю любов вміщують в собі Божественні Десять Заповідей. А важливість Десяти Заповідей, Господь наш Ісус Христос і в Новому Завіті підтвердив, і в більшій досконалості розкрив вчення їх. Він говорить: *Отже, якщо хто порушить одну з цих заповідей найменших і навчить того людей, той найменшим назветься в Царстві Небесному; а хто виконає і навчить, той великим назветься в Царстві Небесному.* (Мф. 5, 19).

Питання 2. Що потрібно для розгляду цих Божественних заповідей?

Відповідь. Треба наперед знати, що, одні із заповідей Божих, велять нам робити добро, а інші, забороняють робити зло. Тому то, хто бажає зрозуміти ці заповіді, спочатку повинен пізнати, що є добро і що є зло. Добро, власне, є чеснота; а зло, власне, є гріх. Отже, спочатку ми повинні сказати про чесноти і гріхи, а після - про Десять Заповідей Господа і Бога нашого.

Питання 3. Яке поняття треба мати про Християнські чесноти або про добрі справи?

Відповідь. Добрі справи, або Християнські чесноти являються плодом, що народжуються від віри, як від доброго дерева, бо написано: *По плодах їхніх пізнаєте їх.* (Мф. 7, 16). І в іншому місці: *З того знатимуть усі, що ви Мої ученики, якщо будете мати любов між собою.* (Ін. 13, 35). І в посланні Івана: *А що ми пізнали Його, розуміємо з того, що дотримуємось Його заповідей.* (1 Ін. 2, 3). Але, щоб кожен зручніше міг зрозуміти, що таке Християнська чеснота, кажемо, що добрі діла полягають у виконанні заповідей Божих, які людина виконує охоче, за допомогою Божою, залучуючи власний розумом і волю, з любові до Бога і ближнього, не маючи нізвідки ніякої, так званої, перешкоди.

Питання 4. Які з Християнських чеснот найбільш необхідні?

Відповідь. Найнеобхідніших чеснот, без яких ніхто абсолютно не може спастися - три: Віра, Надія та Любов. Апостол перераховує їх цими словами: *Нині ж перебувають ці три: віра, надія, любов; але більша з них любов.* (1 Кор. 13, 13). Про перші дві чесноти, тобто про Віру та Надію, ми вже досить сказали, в перших двох частинах Православного Віросповідання. Тепер, під

проводом Духа Божого, будемо говорити про Любов, розглядаючи заповіді Божі.

Питання 5. Від цих трьох головних і початкових чеснот, які інші чесноти народжуються?

Відповідь. Наступні три: молитва, піст і милостиня. Вони, виростаючи з Віри, з допомогою Надії, натхненні Любов'ю, робляться приємні Богу.

Питання 6. Що таке молитва?

Відповідь. Про молитву досить сказано в другій частині Православного Віросповідання.

Питання 7. Що таке піст?

Відповідь. Піст - саме той, який належить до числа Християнських чеснот, це утримання від всіх, або, по причині немочі, деяких страв, так само і від пиття: також від усіх світських розваг, і від усіх поганих бажань, з ціллю, щоб Християнин зручніше міг здійснювати свою молитву і задовольняти Бога; також, щоб міг умертвити тілесну похоть і отримати благодать Божу. Про такий піст Святе Письмо каже так: *але в усьому показуємо себе як служителі Божі, у великому терпінні, в бідах і нестатках, у тіснотах, у ранах, у в'язницях, у вигнаннях, у трудах, у неспанні, в постах, (2 Кор. 6, 4-5).* І в іншому місці: *Засурміть трубою на Сионі, призначте піст і оголосіть урочисте зібрання. (Іоїл. 2, 15).* І нижче: *пощади, Господи, народ Твій, не віддай спадщини Твоєї нанаругу, (Іоїл. 2, 17).* Такий піст, коли він звершується належним чином, багато сприяє змилюванню Божому, за гріхи наші; прикладом цьому служить Ніневія. Ця тема більше викладена у правилах Церковних.

Питання 8. Скільки видів посту?

Відповідь. Піст є двоякий. Один відбувається за прийнятим звичаєм в певні проміжки часу, а саме: чотири пости в рік, також піст по середах і п'ятницях. Другий буває з якоїсь нагоди і одноразовий, і відбувається з яких-небудь причин, що відкриваються у відомих містах та областях: його приписує Предстоятель Церкви. Такого посту маємо дотримуватися для того, щоб проявити послух Церкві. Ще піст є загальний і приватний. Загальний, якого дотримується вся Церква; приватний, якого дотримується одна відома область, чи місто, чи село, або одна людина особисто. І це буває, або по особистій обітниці, зробленій ким-небудь від себе, або за призначенням Духовного Отця.

Питання 9. Що таке милостиня?

Відповідь. Милостиня, є ділом милосердя, яке полягає в тому, що коли хто-небудь робить добро для душі чи тіла потребуючої людини, не дивлячись на особу, яка має потребу в такій милостині. Ця чеснота являється самою необхідною для людини Християнина, як вчить Святе Письмо: *бо милостиня від смерті спасає і може очищати всякий гріх. Ті, що творять милостині і діла правди, будуть довго жити.* (Тов. 12, 9). І в Новому Завіті, вихваляючи милостиню, так воно каже: *коли хочеш бути досконалим, піди продай добро твоє і роздай убогим; і матимеш скарб на небесах;* (Мф. 19, 21). Христос обіцяє дати велику нагороду милостивим і на останньому суді: *І Цар скаже їм у відповідь: істинно кажу вам: зробивши це одному з цих братів Моїх менших, Мені зробили. Тоді скаже ... прийдіть, благословенні Отця Мого, успадкуйте Царство, уготоване вам від створення світу.* (Мф. 25, 40. 34). Милостиня, поєднана з постом, робить молитву, приємну для Богу, так що, Він вислуховує її, як Ангел промовив до Корнилія: *Молитви твої та милостині твої згадалися перед Богом.* (Діян. 10, 4). У цій чесноті мітяться всі діла милосердя, про які ми сказали в другій частині цього Православного Віросповідання.

Питання 10. Від цих чеснот, які ще родяться інші?

Відповідь. Чотири головні чесноти: мудрість, справедливість, мужність і стриманість.

Питання 11. Що таке мудрість Християнська?

Відповідь. Мудрістю Християнською являється, якась дбайливість і прозірливість, яка піклується і доглядає, щоб не образити Бога і ближнього, ніяким вчинком або думкою. Про цю мудрість Господь так вчить: *отже, будьте мудрі, як змії, і лагідні, як голуби* (Мф. 10, 16). Пояснюючи це, Божественний Павло говорить: *Отже, глядіть, робіть обережно, не як нерозумні, а як мудрі, цінуючи час, бо дні лукаві, отже, не будьте нерозсудливі, а пізнавайте, що є воля Божя.* (Еф. 5, 15-17). Така мудрість Християнська, основою своєю має невинність і простоту сердечну, всяку чесність і пристойність, і всяку обережність, щоб ми не були обдурені ворогом душі нашої, і тими, котрі бажають шкодити нам.

Питання 12. Що таке справедливість?

Відповідь. Справедливість, це - чеснота, яка віддає кожному належне, дотримується обов'язку свого, не дивлячись на особи, не тільки у ділах, що стосуються багатства, але і честі і гідності. Справедливість же Християнська не тільки віддає добром за зло, але навіть не дозволяє і бажати зла тому, хто

заподіяв нам зло, за вченням Апостола: *нікому не відплачуйте злом за зло, але дбайте про добро перед усіма людьми.* (Рим. 12, 17). Про цю справедливість той же Апостол каже: *Отже, віддавайте всім належне: кому податок - податок; кому данину - данину; кому страх - страх; кому честь - честь. Не залишайтеся винні нікому нічого, крім взаємної любови; бо хто любить іншого, той виконав закон.* (Рим. 13, 7-8).

Питання 13. Чи грішать Начальники та Судді проти справедливості, коли карають винних за їхні злочини?

Відповідь. Не грішать ... *немає влади не від Бога;* (Рим. 13, 1) - як каже Павло, - *Бо начальники страшні не для добрих діл, а для злих. Чи хочеш не боятися влади? Роби добро і одержиш похвалу від неї. Бо начальник є Божий слуга, тобі на добро. А якщо робиш зло, бійся, бо він недаремно носить меч; він - Божий слуга, месник на покарання того, хто робить зло.* (Рим. 13, 3-4).

Питання 14. Що таке стриманість?

Відповідь. Стриманість є помірність, якої дотримуються в їжі, у одязі і питті, також у словах і у всіх вчинках, за допомогою якої, людина обирає для себе те, що пристойне, за словами Апостола: *Як удень, будемо поводитися благопрстойно, не в розгулах і пияцтві, не в перелюбстві й розпусті, не в сварках і заздрощах;* (Рим. 13, 13). Подібно і в іншому місці говорить: *все повинно бути благопрстойно і статечно.* (1 Кор. 14, 40).

Питання 15. Що таке мужність?

Відповідь. Мужність, розглядається як Християнська чеснота, яка включає в себе твердість духу, яку зберігає Християнин під час нападу на нього всіх можливих спокус, будучи терплячим за Христа від видимого або невидимого ворога. Цю твердість так описує Павло: *Хто відлучить нас від любови Божої: скорбота, чи утиски, чи гоніння, чи голод, чи нагота, або небезпека, чи меч?* (Рим. 8, 35). І нижче: *Бо я певний, що ні смерть, ні життя, ні ангели, ні початки, ні сили, ні теперішнє, ні майбутнє, ні висота, ні глибина, ані інше яке створіння не зможе відлучити нас від любови Божої, що в Христі Ісусі, Господі нашому.* (Рим. 8, 38-39). Про ці чесноти ми сказали там, де розглядали дари Святого Духа та інші чесноти.

Питання 16. Що таке гріх?

Відповідь. Гріх сам по собі не існує; поскільки він не створений Богом. Тому неможливо визначити, в чому він полягає. При всьому тому можемо сказати, що гріх є неприборкана воля людини і диявола, або, як говорить Святе Письмо: *гріх є беззаконня* (1 Ін. 3, 4), тобто гріх, це порушення закону

Божого і цей злочин власне є противлення волі Божій, що походить від розуму і волі злочинця. Від цього спротиву народжується смерть, і розгоряється всякий гнів Божий, як каже Писання: *похить же, зачавши, породжує гріх, а вчинений гріх породжує смерть.* (Як. 1, 15).

Питання 17. Як поділяється гріх?

Відповідь. За свідченням Святого Писання, *Є гріх на смерть ... але є гріх не на смерть.* (1 Ін. 5, 16-17). Тому гріхи одні є смертні, а інші, не смертні.

Питання 18. Що таке гріх смертний?

Відповідь. Смертний гріх робить людина тоді, коли, будучи спонукувана непорядним бажанням, робить якесь діло, заборонене ясною заповіддю Божою, або коли не виконує добровільно і спонтанно повелінь Божих, від чого холоне любов до Бога і ближнього. Таке побажання відчужує людину від благодаті Божої, і умертвляє того, ким воно приводиться в дію. Тому ми і називаємо такий гріх смертним, - згідно з словами Апостола: *Бо відплата за гріх - смерть,* (Рим. 6, 23). Втім, один намір людини вчинити гріх, хоч наносить рану душі, але зовсім її не умертвляє.

Питання 19. Як розділяється гріх смертний?

Відповідь. Гріх смертний є первородний і довірливий.

Питання 20. Що таке перворідний гріх?

Відповідь. Перворідний гріх, це переступ закону Божого, даного в раю прародичу Адаму, коли сказано було йому: *від дерева пізнання добра і зла не їж від нього, бо в той день, коли ти з їси від нього, смертю помреш.* (Бут. 2, 17). Цей прабатьківський гріх перейшов від Адама на всю людську природу, бо ж всі ми тоді знаходились в Адамі; і, таким чином, через одного Адама гріх поширився на всіх нас. Тому ми й зачинаємось і народжуємось з цим гріхом, як вчить Святе Письмо: *як через одного чоловіка гріх увійшов у світ, і з гріхом - смерть, так і смерть перейшла на всіх людей, бо в ньому всі згрішили.* (Рим. 5, 12). Перворідний гріх не можливо загладити жодним покаєнням: він загладжується тільки благодаттю Божою, через втілення Господа нашого Ісуса Христа, і пролиття чесної крові Його. Дія ця звершується в Таїнстві Святого Хрещення. Тому, хто не охрестився, той не звільнився від цього гріха, а підлягає гніву і вічній карі, за словами: *істинно, істинно кажу тобі: якщо хто не народиться з водою і Духом, не може увійти в Царство Боже.* (Ін. 3, 5).

Питання 21. Що таке гріх смертний, довірливий?

Відповідь. Гріх смертний довірливий є той, який ми вчиняємо після Хрещення, за власним бажанням і наміром, у дозрілому віці, всупереч ясної заповіді Божої, знехтувавши любов до Бога і ближнього. Через такий гріх, ми втрачаємо благодать Божу, отриману у Святому Хрещенні, і Царство Небесне, і робимося бранцями вічної смерті, як каже Апостол: *Невже ви не знаєте, що кому ви віддаєте себе в раби на послух, того ви і раби, кому підкоряєтесь: чи то раба гріха - на смерть, чи то послуху - на праведність?* (Рим 6, 16). Цей гріх очищається покайням, з милосердя Божого, через Ісуса Христа Господа нашого, коли Священик розв'язує гріхи тому, хто кається, під час сповіді.

Питання 22. Як можна розділити цей згаданий довірливий гріх?

Відповідь. На три види. До першого виду можна віднести гріхи смертні, найголовніші, або такі, від яких народжуються інші. До другого - гріхи проти Духа Святого. До третього - ті гріхи, які частіше за інших волають до Бога про помсту, в цьому світі.

Питання 23. Які є найголовніші гріхи смертні?

Відповідь. Наступні: гордість, користолюбство, розпуста, заздрість, ненажерливість, злопам'ятність і безпечність(лінивість).

Питання 24. Що таке гордість?

Відповідь. Гордість це надмірне і несправедливе бажання власної слави, щоб перевищувати інших, подібних до себе, гідно або негідно. Цей гріх був першим, який народився від денниці, і з якого, як з отруйного джерела, витекли всі інші. Про нього Премудрість каже: *Страх Господній - ненавидіти зло; гордість і зарозумілість і злу путь.* (Притч. 8, 13). І в іншому місці Писання: *Гордість ненависна і Господу і людям,* (Сир. 10, 7). Протилежна цьому гріху чеснота, це - смирення. Господь наш, Ісус Христос, похваляючи її і закликаючи нас, щоб любити її, каже: *навчіться від Мене, бо Я лагідний і смиренний серцем, і знайдете спокій душам вашим;* (Мф. 11, 29).

Питання 25. Які інші, зокрема, вади народжуються від цього гріха?

Відповідь. Наступні: погані думки про ближнього; осудження Духовних і світських людей; непокірність Церкві і Владикам; також хвалькуватість, лицемірство, сварливість, впертість, незгода, недоречна старанність і метушливість, самовпевненість, нехтування заповідями Божих, заскнілість в гріху і звикання до нього, і інші подібні. Отже, хто бажає звільнитися від цього гріха, повинен завжди тримати в розумі своєму сказане

Богом Адаму: *бо порох ти і до пороху повернешся.* (Бут. 3, 19), також останній суд і вічні муки; і ці слова Апостольські: *Бог гордим противиться, а смиренным дає благодать.* (Як. 4, 6; 1 Пет. 5, 5).

Питання 26. Що таке користолюбство?

Відповідь. Користолюбство, це непомірне бажання багатства і майна. Про цей гріх Писання говорить: *хто ненавидить користь, продовжить дні.* (Прип. 28, 16). І Апостол: *серце їхнє привчене до користолюбства, це - сини прокляття.* (2 Пет. 2, 14). Протилежна цій ваді, чеснота, це щедрість, як сказано: *Він роздає щедро, подає вбогим, праведність його перебуватиме вічно,* (Пс. 111, 9).

Питання 27. Які гріхи народжуються від користолюбства?

Відповідь. Від користолюбства народжуються слідуєчі гріхи: грабіж, вбивство, підступ, обман, заколот, насильство і жорстокість, немилосердя, нелюдність, черствість, заздрість, зрада, гноблення бідних та інших людей, скупість, крадіж та інші подібні. Тому то, хто хоче уникнути цього гріха, повинен пам'ятати добровільну убогість Христа, Господа нашого, як Він Сам говорить про Себе: *лисиці мають нори і птахи небесні - гнізда, Син же Людський не має де голови прихилити.* (Мф. 8, 20). При цьому повинен думати, що він є розпорядник багатства, а не власник, і що в день суду повинен дати звіт Богу про своє управління.

Питання 28. Що таке розпуста, або похіть?

Відповідь. Розпуста, це нестримане хотіння тіла, протилежна заповіді Божій. Цей гріх є проти власного тіла людини, як говорить Апостол: *всякий гріх, що його чинить людина, є поза тілом, а блудник проти власного тіла грішить.* (1 Кор. 6, 18). Понад це, поскільки кожен Християнин є член тіла Христового, то той хто чинить розпусту з подібними до себе, опоганює самого себе. А те, що кожен з віруючих є член тіла Христового, того навчає Апостол говорячи: *Хіба не знаєте, що тіла ваші є члени Христові? Отож, узявши члени Христові, чи зроблю їх членами блудниці? Зовсім ні!* (1 Кор. 6, 15). І нижче: *Уникайте блудодіяння:* (1 Кор. 6, 18). Протилежна, цій ваді чеснота, є цнотливість.

Питання 29. Від цього гріха, які інші народжуються?

Відповідь. Затьмарення розуму, відраза до науки Божої, нечесність, заздрість, розпач, розпуста, лінощі, ворожнеча з ближнім, і інші подібні. Хто хоче ухилитися від цього гріха, той повинен постійно пам'ятати, що Бог перебуває тільки в чистому і нерозпущеному серці. Тому то Псалмопівець

благає Бога, щоб Він дарував йому серце чисте: *Серце чисте створи в мені, Боже, і духа праведного віднови в нутрі моєму.* (Пс. 50, 12).

Питання 30. Що таке заздрість?

Відповідь. Заздрість, це сум і журба серця про добробут ближнього, навпаки - радість і задоволення при його нещасті. Вона народжується в тому випадку, коли ближній наш багатший від нас, або має рівне з нами багатство; також підставою для неї являються; честь, гідність, знання та інші чесноти. Про цей гріх Писання говорить: *відклавши всяку злобу, і всяке лукавство, і лицемірство, і заздрість, і всяке лихослів'я, як новонароджені немовлята, полюбіть чисте словесне молоко, щоб від нього вирости вам на спасіння;* (1 Пет. 2, 1-2).

Питання 31. Які гріхи народжуються від заздрості?

Відповідь. Ненависть, лихослів'я, презирство, підступи, обмани, вбивства і подібні. Бажаючий віддалитися від цього гріха, повинен усвідомити, що будь-яке добро, яке тільки отримує людина, походить від благодаті Божої, як сказано: *Що ти маєш, чого б не одержав? А якщо одержав, чого хвалишся, ніби не одержав?* (1 Кор. 4, 7). Отже, кожен, хто заздрить добробуту, дарованому від Бога, ганьбить Бога і уподібнюється до людини, якій сказано: *Хіба я не вільний по-своєму робити те, що хочу? Чи око твоє заздрісне через те, що я добрий?* (Мф. 20, 15). Заздрості протиставляється прихильність і доброзичливість.

Питання 32. Що таке ненажерливість?

Відповідь. Ненажерливість або об'їдання, це надмірне, проти звичайної кількості, вживання їжі і пиття. Про цей гріх Святе Письмо каже так: *Зважайте на себе, щоб ваші серця не обтяжувались об'їданням та пияцтвом і життєвими турботами, і щоб день той не спостиг вас несподівано,* (Лк. 21, 34). І в іншому місці: *Як удень, будемо поводитися благоприсойно, не в розгулах і пияцтві,* (Рим. 13, 13).

Питання 33. Які гріхи народжуються від ненажерливості?

Відповідь. Лінивість, недбальство про побожність, похіть тіла, жарти і сміх непристойний, самозадоволення, неповага до ближнього, образи, чвари, грубі звички, тяжкі хвороби, розпусне життя і подібні. Цьому гріху протиставляється стриманість і помірність, як сказано: *тільки все повинно бути благоприсойно і статечно.* (1 Кор. 14, 40).

Питання 34. Що таке злопам'ятність?

Відповідь. Злопам'ятність, це пристрасть, що спонукує розгнівану людину мстити тому, хто образив її, незважаючи на те, чи це дійсно так, чи тільки здається. Про цей гріх Святе Письмо каже так: *кожна людина нехай буде скорою на слухання, повільною на слова, повільною на гнів, бо гнів людини не творить правди Божої.* (Як. 1, 19-20). І в іншому місці: *Усяке роздратування, і лютість, і гнів, і крик, і лихослів'я з усякою злобою нехай будуть знищені у вас;* (Еф. 4, 31).

Питання 35. Які гріхи народжуються від цього закоренілого гніву або злопам'ятності?

Відповідь. Від злопам'ятності знову народжуються сварки, ворожнечі, бивства, лютість, бажання мстити, шкодити і подібні. Цьому гріху протиставляється терпіння. Апостол, навчаючи цієї чесноти, говорить: *Терпіння потрібне вам, щоб, виконавши волю Божу, одержати обіцяне,* (Євр. 10, 36).

Питання 36. Що таке безпечність або лінивість?

Відповідь. Безпечність, це холодність до вічного спасіння душі, і недбалість про нього. З причини такого недбальства людина сумує і обурюється, коли належить їй виконання доброго діла: бо вона тікає від такої праці, яка відноситься до здійснення добра. Проти цієї вади Апостол пише так: *щоб ви не розлінились, а наслідували тих, які вірою та довготерпінням успадковують обітницю.* (Євр. 6, 12). І Спаситель наш, пояснюючи це, говорить до лінивого одного раба: *лукавий рабе і лінивий! Ти знав, що я жну, де не сіяв, і збираю, де не розсипав;* (Мф. 25, 26). І нижче: *А негідного раба вкиньте у пітьму непроглядну: там буде плач і скергіт зубів.* (Мф. 25, 30).

Питання 37. Які гріхи народжуються від безпечності?

Відповідь. Добровільне розслаблення, привід до гріха, спокуса, розпещеність, зарозумілість і інші подібні цим. Цьому гріху протиставляється уважність і дбайливість. Христос, закликаючи до цієї чесноти, говорить так: *Отже, пильнуйте, бо не знаєте ні дня, ні години, коли Син Людський прийде.* (Мф. 25, 13). І Апостол: *Будьте тверезі, пильнуйте, бо супротивник ваш диявол ходить, рикаючи, наче лев, і шукає, кого б пожерти. Станьте проти нього міцною вірою,* (1 Пет. 5, 8-9).

Питання 38. Які гріхи проти Духа Святого?

Відповідь. Надмірна та безрозсудна надія на благодать Божу; відчай, коли хто-небудь не має надії на милосердя Боже; також протиріччя ясній і

доведеній істині і відкидання православної Віри Християнської.

Питання 39. Що означає надмірне покладання надії на благодать Божу?

Відповідь. Надмірне покладання надії, це надмірна надія на милосердя Боже, коли хто-небудь, продовжуючи сам грішити, надіється, що Бог не закриє від нього благодаті Своєї; і не покарає його, і таким чином вважає за ніщо Божественне правосуддя. Ті, які впали у такий блуд, нехай послухають Апостола, який навчає їх і каже: *Або зневажаєш багатство Його милосердя, лагідности і довготерпіння, не розуміючи, що милосердя Боже веде тебе до покаяння? Але, через жорстокість твою і нерозкаяність серця, ти сам собі збираєш гнів на день гніву і об'явлення праведного суду від Бога, (Рим. 2, 4-5).* Такими є ті, які насмілюються відважно говорити: “Якщо завгодно Богу, врятуюся; якщо не завгодно, загину”, а через це, зовсім не дбаються про виправлення себе, і, як маловажне, зневажають спасіння своєї душі. Святе Писання, просячи таких, говорить: *немає волі Отця вашого Небесного, щоб загинув один з малих цих. (Мф. 18, 14).* І устами Пророка говорить Господь: *живу Я, - говорить Господь Бог: не хочу смерти грішника, але щоб грішник навернувся від путі свого і живий був. (Єз. 33, 11).* І в іншому місці говорить Апостол: *бо це добре і угодне Спасителеві нашому Богу, Який хоче, щоб усі люди спаслися і досягли пізнання істини. (1 Тим. 2, 3-4).* Так само обдурюють себе і ті, які з однією вірою, без добрих діл, надіються успадкувати вічне життя.

Питання 40. Що таке відчай в Божому милосерді?

Відповідь. Відчай, це зневіра грішника на Боже милосердя, коли він помилково думає, що ні за гріхи, ним зроблені, Бог не простить йому, ні за добрі вчинки, ним зроблені, не прийме його в благодать Свою, будучи зайнятий тою думкою, що людське нечестя перевищує милосердя Боже, як говорив Каїн: *покарання моє більше, ніж можна знести. (Бут. 4, 13).* Така велика хула дуже образлива для милосердя і доброти Божої. Тому, хоч би хто був обтяжений найтяжчими гріхами, ніколи не повинен зневірятися в необмеженому чоловіколюбстві Божому, згадуючи блудного сина, якого, після його каяття, прийняв батько з радістю і щирим серцем; цим прикладом Він навчив нас не тільки до семи разів прощати братові своєму, коли він згрішить проти нас, і розкається в цьому, але до сорока семи разів на день. І через Пророка говорить: *наверніться до Мене всім серцем своїм у пості, плачі і риданні. Роздирайте серця ваші, а не одяг ваш, і наверніться до Господа Бога вашого; бо Він благий і милосердний, довготерпеливий і многомилостивий і жалкує про біди. (Іоїл. 2, 12-13).*

Питання 41. Що таке суперечність або впертість, з якою хто-небудь повстає проти ясної істини?

Відповідь. Впертість, або суперечність до визнаної і утвердженої істини, це гріх, який заключається в тому, що коли, хто-небудь повністю зрозумів, що таке добро, але тільки для того, щоб з більшою сміливістю грішити, і вперто виступати проти нього і словом і ділом, наперекір власній совісті. Про тих, які схильні до цього гріха, Писання говорить: *Бо відкривається гнів Божий з неба на всяке нечестя і неправду людей, які придушують істину неправдою.* (Рим. 1, 18). Подібним чином грішать і ті, які лихословлять про добрі вчинки ближнього, кажучи, що вони не від Бога походять. Так Фарисеї й Юдеї поступали з Христом, коли Він виганяв словом нечистих духів, і творив чудеса. До такого гріха причетний і той, хто в ближньому своєму задрить Божій благодаті, і хто по злому наміру, не вчить неосвічених людей, членів Віри. Христе Царю, викорени зло це з сердець всіх Католицьких та Православних Християн! Те саме треба думати і про тих, які благочестя і інші чесноти, які походять від Духа Святого, приписують до лицемірства. Ще підлягають цьому гріху ті, які відкидають віру Христову, як сказано: *Отже, кожного, хто визнає Мене перед людьми, того визнаю і Я перед Отцем Моїм Небесним. А хто зречеться Мене перед людьми, зречуся того і Я перед Отцем Моїм Небесним.* (Мф. 10, 32-33).

Питання 42. Які гріхи, частіше за інші, волають до Бога про помсту в цьому світі?

Відповідь. Оці: умисне людиновбивство, про яке Святе Письмо говорить: *Голос крові брата твого волає до Мене від землі:* (Бут. 4, 10), гріх содомський, як говорить Господь: *крик содомський і гоморрський, великий він, і гріх їх, дуже тяжкий він; зійду і подивлюся, чи дійсно вони чинять так, яке волення проти них, що доходить до Мене, чи ні; дізнаюся.* (Бут. 18, 20-21). Так само, утиски бідних людей, вдів і сиріт, і затримання платні робітникам, за пророцтвом Малахії: *І прийду до вас для суду і буду швидким викривачем чаклунів і перелюбників і тих, які клянуться неправдиво й утримують плату у найманця, пригноблюють удову і сироту, і відитовхують прибульця, і Мене не бояться, - говорить Господь Саваоф.* (Мал. 3, 5). До них можна ще додати неповагу і невдячність до батьків, як каже Писання: *Хто вдарить батька свого, або свою матір, того слід віддати на смерть.* (Вих. 21, 15). І далі: *Хто лихословить на батька свого, або свою матір, того слід віддати на смерть.* (Вих. 21, 17).

Питання 43. Що таке гріх нестерпимий?

Відповідь. Гріх не смертельний, званий деким простимим, є той, якого жодна людина уникнути не може, виключаючи Христа й Діву Марію. Але цей гріх не позбавляє нас благодаті Божої і не піддає вічній смерті. Про цей гріх Писання говорить: *Якщо кажемо, що не маємо гріха, - обманюємо самих себе, і правди немає в нас.* (1 Ін. 1, 8). Таким гріхам немає рахунку: втім, сюди відносяться властиво ті, котрі не зараховуються в смертні. Ніхто не повинен нехтувати і цими гріхами, і залишати їх без виправлення: але всякий щодня, відійшовши до сну, повинен в ночі міркувати про них, і разом з іншими гріхами оплакувати їх перед Богом, за словами Псалмопівця: *роздумуйте в серцях ваших, на постелях ваших заспокойтеся.* (Пс. 4, 5); і ще: *кожної ночі обмиваю ложе моє сльозами моїми, зрошую ними постіль мою.* (Пс. 6, 7); і просити прощення за молитвами Богородиці і всіх Святих. Бо і ці гріхи бридкі перед величчю Божою, за переказом Писання: *Мерзота перед Господом - думки злих,* (Притч. 15, 26). І якщо вони не загладжуються покаєнням, то відкривають вхід гріхам смертним і виробляють в людині холодність, недбальство і презирство до виконання заповідей Божих.

Питання 44. Чи бувають випадки, в яких може хто-небудь стати учасником чужих гріхів?

Відповідь. Ми беремо участь в чужих гріхах тоді, коли заохочуємо кого-небудь до гріха, особливо таку людину, яка крім нас ніде не може знайти для себе допомоги, і всю свою надію на нас покладає. Такими є ті духовні отці, які дозволяють людині вести життя розпусне, незгідне з Божественними заповідями та Церковними традиціями. Так само і працевласники, які спонукають своїх підлеглих до поганих діл, або чоловіки своїх дружин, батьки своїх дітей, вчителі своїх учнів, надаючи їм свободу грішити. Усі такі, і подібні до них, в день суду дадуть відповідь Богу за тих, хто знаходився під їхнім керівництвом. Тому Павло так наставляє Тимофія: *Рук ні на кого не покладай поспішно і не ставай учасником чужих гріхів. Бережи себе чистим.* (1 Тим. 5, 22).

Питання 45. Яким ще чином ми беремо участь в чужих гріхах?

Відповідь. Коли подаємо іншим привід грішити, чи то якоюсь спокусою, що тягне до гріха, чи дозволом, чи непристойними словами, чи вихваленням вади, чи осудженням добрих справ. Сюди також може бути зарахований той, хто навмисне доводить іншого до гніву, або не противиться по своїй силі прагненню вади, або не наставляє згідно з обов'язком своїм: кожен з таких робиться учасником чужого гріха.

Питання 46. Поскільки про чесноти і вади досить сказано, то прошу

навчити мене Божих заповідей.

Відповідь. Заповідей Божих десять; але в них входять і інші.

Питання 47. Але ж заповіді Старого Завіту скінчилися?

Відповідь. Ті заповіді Старого Завіту, які стосувалися обрядів і таїнств, і були прообразом діл Христових, всі закінчилися. Як тінь проходить при появі істини, так само і вони пройшли, і Християни не зобов'язані виконувати їх. Але ті заповіді, які наказують зберігати любов до Бога і ближнього, не тільки зобов'язані дотримуватися Християни, але набагато більшою точністю і з більшою повнотою, ніж дотримувалися їх старозавітні Ізраїльтяни. Через те ми набагато більше отримали благодіянь від Бога, і з незрівнянною перевагою перед ними прийняли благодать Святого Духа через Господа нашого Ісуса Христа: через те й чесноти наші повинні перевершувати справи Юдеїв, як сказано: *якщо праведність ваша не перевершить праведности книжників і фарисеїв, то ви не ввійдете до Царства Небесного.* (Мт. 5, 20). Також: *Ви чули, що було сказано древнім: не вбивай, а хто уб'є, підлягає суду. Я ж кажу вам, що всякий, хто гнівається на брата свого даремно, підлягає суду; а хто скаже на брата свого: "рака", підлягає синагозі, а хто скаже: "потвора", підлягає геєні вогнений.* (Мф. 5, 21-22). Те ж саме і про інші деякі заповіді йдеться в цьому місці. Отже всі заповіді, пов'язані з любов'ю до Бога і ближнього, повинні дотримуватися; бо ж на цій подвійній любові увесь Закон і Пророки засновані, як говорить Господь: *полюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всією думкою твоєю. Це є перша і найбільша заповідь. Друга ж подібна до неї: люби ближнього твого, як самого себе. На цих двох заповідях утверджується весь Закон і Пророки.* (Мф. 22, 37-40).

Питання 48. Як можуть бути десять заповідей, коли Христос Господь наш тільки дві утвердив?

Відповідь. Дві ці заповіді є загальні і головні, на них всі інші ґрунтуються. Тому-то ці десять заповідей розділяються на дві таблиці, де на першій викладені заповіді, які приписують нам любов до Бога, а на другій - ті, які навчають нас, яким чином ми повинні любити ближнього. Отже Христос, утвердивши ці дві заповіді, утвердив і узаконив всі десять. Про цей закон Він каже: *Але скоріше небо і земля перейдуть, ніж одна риска із закону загине,* (Лк. 16, 17).

Питання 49. Яка перша заповідь першої таблиці?

Відповідь. Перша заповідь першої таблиці, або дошки, є ця: *Я Господь, Бог твій, Який вивів тебе з землі Єгипетської, з дому рабства; нехай не буде*

в тебе інших богів перед лицем Моїм. (Вих. 20, 2-3).

Питання 50. Як маємо розуміти цю заповідь?

Відповідь. У цій першій заповіді Господь Бог повідомляє людині пізнання про Себе Самого, щоб вона пізнала Його: бо ж для того, і створив Бог розумну людину, щоб вона визнавала Його Господом і Творцем своїм, і Його прославляла. Однак, не почав створенням світу, і не сказав: Я є Бог, творець світу, але: Я Господь, Бог твій, Який вивів тебе з землі Єгипетської: тому що набагато пристойніше було, по відношенню до юдеїв, - почати законодавство подією новою і чудовою, що відбулася тоді на їхніх очах, щоб тоді вони ясніше і краще пізнали чоловіколюбство Боже, і тому ширіше прославляли Його, і Йому одному служили. В іншому ж місці так свідчить про Себе: *Я створив землю і створив на ній людину; Я - Мої руки розпростерли небеса, і всьому воїнству їх дав закон Я.* І трохи вище: *Я Господь, і немає іншого; немає Бога, крім Мене; (Іс . 45, 12, 5).* Цю заповідь повинні дотримувати Християни більше, ніж Юдеї: бо ж Християнам набагато більша дарована свобода від Господа і Бога нашого, ніж Юдеям, як каже Апостол: *визволив нас від влади темряви і ввів у Царство улюбленого Сина Свого, у Якому ми маємо відкуплення Кров'ю Його і прощення гріхів, (Кол. 1, 13-14).* У другій частині цієї заповіді забороняється Ізраїлю поклонятися і служити іншому богові, крім Цього єдиного Бога. Отже ця заповідь говорить про внутрішнє і сердечне прославлення Бога, що народжується в пізнанні Його, людським розумом.

Питання 51. Хто грішить проти цієї заповіді, і яким чином?

Відповідь. Проти цієї заповіді грішать на смерть, по-перше, всі ті, які не визнають ніякого Бога, за словами Псалмопівця: *Сказав безумний у серці своїм: "Немає Бога"*. (Пс. 52, 2). По-друге, грішать ті, які постачають себе багатьма богами і віддають їм славу і поклоніння, як істинному Богові, що робили погани. По-третє, грішать проти цієї заповіді ті, які віддають самих себе дияволу, як-то: чарівники і ті, які підтримують їх діла, наприклад: які носять амулети для захисту себе від шкоди. По-четверте, ті, які пристають до забобонних звичаїв і їм вірять; так само і ті, які при хворобах користуються нашіптуванням бабці, та інших забобонів тримаються. По-п'яте, які в будь-якому випадку бачать ознаки. По-шосте, які не вірують Православній науці, що Бог є єдиний по сутності в трьох Особах. По-сьоме, які надіються більше на свою власну діяльність, ніж на благодать і провидіння Боже, більше на свою мудрість і здібності, або на свою силу, або на безліч знаменитих своїх друзів. По-восьме, які самих себе і тимчасові блага та інші речі, люблять більше, ніж Бога. Коротше кажучи: грішить проти цієї заповіді той,

хто якимсь чином, крім Бога істинного, вважає що-небудь інше, богом своїм, і на те покладає всю надію і сподівання.

Питання 52. Як ми повинні думати про призивання Святих; бо місце це здається найпристойнішим для роздумування на цю тему?

Відповідь. Ми призиваємо Святих для посередництва між Богом і нами, щоб вони благали Його за нас, але призиваємо їх не як богів яких, але як друзів Його, які служать Йому, славлять Його, і поклоняються Йому. Ми потребуємо допомоги їх не тому, щоб вони могли допомагати нам своєю власною силою; але позаяк клопотанням своїм вони випрошують нам від Бога благодать. Бо і Святе Письмо навчає нас, щоб ми просили Святих ще за життя їхнього, прийняти посередництво між Богом і нами, і молитися за нас, за прикладом Апостола Павла, який сказав: *благаю вас, браття, Господом нашим Ісусом Христом і любов'ю Духа, допомагати мені в молитвах за мене до Бога,* (Рим. 15, 30). І в іншому місці: *Який і врятував нас від такої близької смерті, і визволяє, і на Якого надіємось, що і ще визволить, при сприянні й вашої молитви за нас, щоб за дароване нам, завдяки заступництву багатьох, багато хто дякував за нас.* (2 Кор. 1, 10-11). Крім того, сам він за інших молив Бога, як сам же свідчить словами: *завжди у кожній молитві моїй про всіх вас, приносячи з радістю молитву мою.* (Флп. 1, 4). З цих свідчень відкриваються дві істини; по-перше, що Святі під час земного життя свого, самі просять інших молитися і за них перед Богом; по-друге, що і вони взаємно моляться за інших і клопочуться, не тільки приватно і тайно, але й всенародно і відкрито, як підтверджує Писання: *Петра стерегли у в'язниці, а тим часом церква ревно молилася за нього Богові.* (Діян. 12, 5). Але, тим більше, по смерті своїй ці Святі благать про нас Бога; бо тоді ніщо їм в цьому не перешкоджає; і коли вони просять про помсту для безбожників, як каже Писання: *я побачив під жертвником душі убитих за слово Боже і за свідчення, яке вони мали. І викликнули вони гучним голосом, кажучи: доки, Владико Святий і Істинний, не судиш і не мстишся тим, що живуть на землі, за кров нашу?* (Одкр. 6, 9-10), то незрівнянно більше будуть молитися за братів своїх, і особливо за тих, які мають потребу в їхньому заступництві перед Богом, як вчить Писання: *І двадцять чотири старці, які сидять перед Богом на престолах своїх, впали на лиця свої і поклонилися Богові, говорячи, дякуємо Тобі, Господи Боже, Вседержителю,* (Одкр. 11, 16-17) і нижче: *і прийшов гнів Твій дати відплату рабам Твоїм, пророкам і святим, і тим, що бояться імені Твого, малим і великим,* (Одкр. 11, 18). Але хтось скаже, що Святі не пізнають і не розуміють наших молитв. На це відповідаємо, що хоч вони самі по собі не пізнають і не чують молитв наших, але за відкриттям і Божественній благодаті, яку Бог щедро дарував їм, вони і розуміють і чують,

як і Єлисей дізнався, що зробив слуга його на шляху (4 Цар. 5, 20-27). Також Святі знають і чують, по відкритті Божому, про всі потреби тих, які призивають їх: при тому, ми просимо Ангелів, щоб вони заступались за нас перед Богом, представництвом своїм: бо вони приносять, перед величчю Божою, молитви, милостині і всі добрі діла людей. А Святі, по смерті своїй, подібні до Ангелів; отже, тоді вони можуть знати потреби наші, і чути молитви наші, і клопотатися за нас. З цього виходить, що ми не грішимо проти цієї заповіді Божої, коли призиваємо Святих, які, як вірні слуги, стоячи перед величчю Божою, клопочуться за нас перед єдиним істинним Богом. Навпаки, зневажаючи посередництво Святих, ми дуже багато будемо зневажати велич Божу, не поважаючи тих, хто вірно служать Йому. Закінчуючи вчення цієї заповіді, заповідаємо кожному православному Християнину, твердо тримати наступні дві істини. По-перше, те, що призиванням Святих, ми не порушуємо і не послаблюємо сили і гідності цієї заповіді Декалогу, і нітрохи не суперечимо змісту її. Через те честь, яка дається Святим, відноситься до величі Божої, якій догоджували Святі вірою і побожним життям на землі. І так справедливо ми шануємо Святих Божих, за словами Писання: *О, які величні для мене замисли Твої, Боже!* (Пс. 138, 17); і просимо через них допомоги Божої, як наказав Бог друзям Іова вдатися до цього вірного раба Його, щоб він приніс жертву за них і помолився за них, щоб для нього простити їм їхній гріх (Іов. 42, 8). По-друге, те, що ця заповідь забороняє людям віддавати Божественне поклоніння і служіння створінню. І ми не віддаємо Божественної честі Святим Божим, але молимо їх, як братів наших й друзів Божих, щоб вони просили для нас, братів своїх, допомоги у Бога і клопоталися за нас перед Господом. Це не суперечить цій заповіді Декалогу. Бо як Ізраїльтяни не згрішили, закликаючи Мойсея в посередництво між ними і Богом: так само і ми не грішимо, коли просимо Святих, про допомогу та заступництво.

Питання 53. Яка друга заповідь?

Відповідь. *Не роби собі кумира і ніякого зображення того, що на небі вгорі, і що на землі внизу, і що у воді нижче землі;* (Вих. 20, 4).

Питання 54. Як треба розуміти цю заповідь?

Відповідь. Заповідь ця відрізняється від першої; бо та говорить про єдиного істинного Бога, забороняючи і знищуючи багатобожжя, а ця стосується деяких зовнішніх Священнодіянь: тобто ми не тільки не повинні поважати неправдивих богів, і також не повинні робити в честь їхню ніяких статуй, ні віддавати їм Божого служіння, ні приносити жертви для Богослужіння. Тому проти цієї заповіді грішать ті, які поклоняються ідолам,

як богам, і приносять їм жертви, і все своє сподівання і надію на них покладають, як свідчить Псалмопівець, кажучи: *Ідоли язичників - срібло й золото, творіння рук людських. Мають уста і не говорять, мають очі і не бачать, мають вуха і не чують, і нема дихання в устах їх. Подібні до них будуть і ті, що роблять їх, і ті, що надіються на них.* (Пс. 134, 15-18). Також проти цієї заповіді грішать ті, котрі віддані користолюбству, про яких, Святе Письмо так говорить: *умертвіть земні члени ваші: блуд, нечистоту, пристрасть, злу похоть і користолюбство, що є ідолослужіння.* (Кол. 3, 5). Так само і ненажери, про яких каже Писання: *бог їхній - черево, і слава їхня - в соромі, вони думають про земне.* (Флп. 3, 19). Ще переступають цю заповідь ті, які вдаються до ворожбитства і чародійництва, які визнають незмінними і вірними щастя і долю, зауважують політ птахів, ворожать по руках, запитують мертвих, ворожать над чашею і т. д.; також перетворюють людей в овець і інших тварин; які носять на шії талісмани для відвернення зла; носять при собі записочки; вірять або чарівним висловам або знакам, зображених на них; і коли дивляться на них, або нашіптують над ними молитви, або обкладають себе такими записочками думаючи, що з ними не можуть ні згоріти, ні потонути, ні бути пораненими; які вживають талісмани і інші якісь лікування (яких лікарська наука не схвалює), і полягають вони, чи то в чарівних словах, чи в знаках, або в інших яких-небудь речах, які підвішують, одягають, знімають, сюди входять кульчики у вухах, або перстені на руках, і тому подібне.

Питання 55. Як треба думати про ікони, перед яким поклоняються і які шанує Православна Церква?

Відповідь. Велика різниця між ідолами та іконами. Ідоли вигадані і винайдені людьми, як свідчить Апостол, кажучи: *ми знаємо, що ідол у світі ніщо.* (1 Кор. 8, 4). А ікона, це зображення, яке представляє справжню річ, дійсно існуючу в світі, як-то ікона Спасителя нашого Христа, та Святої Діви Марії і всіх Святих. Погани поклонялися ідолам, як богам, і приносили їм жертви, вважаючи золото і срібло за богів, наприклад, Навуходносор. Ми навпаки, вшановуючи ікони і поклоняючись їм, поклоняємось не фарбам або дереву; а тим Святим, котрі зображені на іконах, вшановуємо поклонінням, уявляючи в своєму розумі присутність їхню так, як би вони були перед нашими очима. Наприклад, коли поклоняємось Розп'ятому, представляємо в думці нашій Христа, що висить на Хресті для нашого спасіння, схиляючи перед ним голову і коліна з подякою; також коли поклоняємось іконі Діви Марії, зводимо наш розум до Пресвятої Богородиці, схиляючи перед Нею голову і коліна, і разом з Архангелом Гавриїлом, називаючи Її блаженнішою за всіх чоловіків, і жінок. І таке поклоніння святим іконам, що здійснюється

Православною Церквою, не порушує цієї заповіді: тому, що воно не є тотожне з поклонінням, яке віддаємо Богу; притому Православні поклоняються не живопису, але ликам тих Святих, які зображені на іконах. Як Херувими, покриваючи Ковчег Завіту, відображали істинних Херувимів, які служили на небі Богу; і як Ізраїльтяни, поклонялись їм, і шанували їх без найменшого порушення цієї заповіді Божої; так само коли Ізраїлеві сини поклонялися Ковчегу Завіту і віддавали йому належну честь (2 Цар. 6), то не робили через те ніякого гріха, і не порушували цієї заповіді Декалогу, але цим ще більше прославляли Бога: так само і ми, шануючи святі ікони, не порушуємо цієї заповіді Декалогу, але тим більше вихваляємо дивного, у Святих Своїх, Бога (Пс. 67, 36). Про те тільки, ми повинні старатися, щоб будь-яка ікона мала свій надпис, який би показував, хто саме з Святих зображений на ній, і це для того, щоб швидше міг задовольнитися дух людини, що молиться. А щоб більше утвердити поклоніння святим іконам, Церква Божа на Сьомому Вселенському Соборі піддала прокляттю всіх іконоборців і встановила шанування чесних ікон навіки, як показує дев'яте правило цього Собору.

Питання 56. Чому ж у Писанні Старого Завіту (4 Цар. 18, 4) вихваляється той (Єзекія), хто знищив мідяного змія, самим Мойсеєм, вознесеного?

Відповідь. З тієї причини, що Юдеї почали відступати від поклоніння істинному Богу і стали поклонятися цьому змію, як істинному Богу, і приносити запашні кадіння, за свідченням Писання. Тому, бажаючи присікти це зло, і перешкодити подальшому його поширенню, Єзекія зруйнував цього змія, щоб Ізраїльтяни не мали більше приводу для ідолослужіння. Раніше, коли вони не воздавали цьому змію, Божественного поклоніння і служіння, ніхто не звинувачував їх у ідолопоклонстві, ніхто не руйнував і змія. Але, Християни не вважають ікони за Богів, і вклоняючись їм, не відступають від служіння істинному Богу, але ще більше, через них, скеровуються до Бога, коли через зображення Святих, з розчуленням, як раби, шанують самих Святих, як друзів Божих, і благають їх клопотатися за них перед Богом. Коли ж хто, по простоті своїй, поклоняється їм і не так, як ми кажемо: то краще такого навчити, ніж виганяти з Церкви, через обряд поклоніння, чесним іконам.

Питання 57. Яка третя заповідь?

Відповідь. *Не вимовляй імені Господа, Бога твого, марно, тому що Господь не залишить без покарання того, хто промовляє ім'я Його марно.* (Вих. 20, 7).

Питання 58. Чого навчає ця заповідь?

Відповідь. По-перше, вчить нас, щоб ми мали глибоку і велику повагу до імені Господа Бога, не вживаючи Його в жарті, або в маловажній і несправедливій справі. По-друге, вчить, щоб ми не вимовляли імені Божого для підтвердження брехні нашої, і не клялися фальшиво. По-третє, щоб не подавали нікому підстав і не примушували іншого робити фальшиву клятву. По-четверте, щоб ті, хто дає обітницю перед Богом, виконували їх, як заповідає Писання, кажучи: *Якщо даси обітницю Господу Богу твоєму, негайно виконай її, бо Господь Бог твій стягне її з тебе, і на тобі буде гріх;* (Втор. 23, 21). У цьому випадку грішать всі ті, які при хрещенні зобов'язуються дотримуватися Православної віри в Бога до своєї смерті, але після цього з яких-небудь особистих причин відступають від неї, або побоюючись втратити честь свою або майно, або боячись втратити життя; і тому, явним чином зраджують присязі, і відрікаються від того, що під присягою обіцяли Богові. Апостол Павло, передбачаючи, що скоро звільниться від таких небезпек, сказав: *Подвигом добрим я змагався, свій біг закінчив, віру зберіг;* (2 Тим. 4, 7).

Питання 59. Яка четверта заповідь?

Відповідь. *Пам'ятай день суботний, щоб святити його; шість днів працею і виконуй [у них] усякі справи твої, а день сьомий - субота Господу, Богу твоєму: не роби в цей день ніякої справи ні ти, ні син твій, ні дочка твоя, ні раб твій, ні рабця твоя, ні [віл твій, ні осел твій, ні всяка] худоба твоя, ні прибулець, який в оселях твоїх;* (Вих. 20, 8-10).

Питання 60. Як треба розуміти цю заповідь?

Відповідь. Маємо знати, що Бог, щоб люди пам'ятали благодіяння, вчинені Ним для роду людського, встановив один день і освятив його для спогаду про всі добродійства Його, щоб люди, згадуючи в цей день даровані від Бога милості, дякували Йому, і прославляли Його велич. Поскільки Він сотворив весь світ за шість днів з нічого, а на сьомий день спочив від діл Своїх; то й освятив його, щоб і люди, залишивши в цей день всі справи свої, благословляли і прославляли Бога, згадуючи ті благодіяння, які Він дарував нам через сотворення світу. Крім цього, коли звільнив Ізраїльтян із Єгипту, заснував через Мойсея свято Пасхи; також і в інших місцях Старого Заповіту часто згадуються інші дні, які повинні святкуватися. Але ми, Християни, замість суботи святкуємо день Недільний, з тієї причини, що в цей день, Воскресінням Ісуса Христа Господа нашого відбулося оновлення всього світу, і звільнення роду людського від рабства диявольського. На весь той день ми повинні залишити всі свої справи і працю, щоб, маючи вільний час на

протязі дня, за надані нам Богом благодіяння вправлятися в молитвах і священних заняттях; також, усякого роду слуги і раби, не повинні в цей день займатися роботою, але повинні робити Богоугодні справи, і молитвами прославляти Бога. Відповідно до цієї заповіді ми зобов'язуємося зберігати і всі інші дні, які повеліла Церква святити, а саме: урочисті свята, Різдво Христове, Обрізання, Богоявлення, Стрітення, Воскресіння, Вознесіння Христове і інші; а також і ті дні, що святкуються на честь Діви Марії, Апостолів, Мучеників та інших Святих. А як належить святкувати Недільний день, того навчає Шостий Вселенський Собор у 91-му правилі. Причина, по якій день суботній змінено на день Недільний, є та, що Христос є Господь суботи, за словами Писання: *Бо Син Людський є господарем і суботи.* (Мф. 12, 8). Отже, якщо Христос є Господь і суботи, то розумно, що субота змінена на день Недільний, як тому, що Христос не підлягає ніякому підпорядкуванню, так і тому, що Христос у цей самий, а не в інший день, воскресив мертвих, і тому в цей день, відновлено і поновлено світ, подарованим йому, вічним спасінням.

Питання 61. Яка п'ята заповідь?

Відповідь. *Шануй батька твого і матір твою, [щоб тобі було добре і] щоб продовжилися дні твої на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі.* (Вих. 20,12).

Питання 62. Як треба розуміти цю заповідь?

Відповідь. Ця заповідь велить нам шанувати своїх батьків і надавати їм усіляку покірність і повагу: бо ж вони народили і виховали нас. І самий звичайний розум (хоча б навіть ми і не мали на це веління від Бога) навчає нас, що любити і шанувати батьків є обов'язок необхідний: бо вони зобов'язали нас такими благодійностями, за які ніколи не можемо взаємно віддячити, з тієї причини, що не можемо народити їх, як вони нас народили. Отже, ні від кого, крім Бога, не отримуємо ми більших благодіянь (крім дарів духовних), як від своїх родичів: то повинні любити і шанувати їх більше, як всіх інших. Крім того, в цій заповіді, під іменем батька і матері, розуміються і всі ті, від яких отримуємо які-небудь благодіяння; це є духовні батьки, учителі, пани, правителі, керівники країн, начальники і їм подібні. Що Апостол показує цими словами: *Усяка душа нехай підкоряється вищій владі,* (Рим. 13, 1). І нижче: *кому честь - честь.* (Рим. 13, 7). А тих, які не коряться своїм батькам, Апостол називає нерозумними (Рим. 1, 31). Того тільки ми повинні дотримуватися, що коли справа йде про Божу славу, або про святу Його заповідь, у такому випадку повинні коритися більше Богу, ніж родичам, за цим вченням Христа: *Хто любить батька чи матір більше, ніж Мене,*

недостойний Мене; (Мф. 10, 37). Тут також повинна матись на увазі вся вища влада. Нарешті повага і любов, яку ми зобов'язуємося надавати більшим від себе, має виражатися в доброму до них ставлені, в покорі, в шанобливих словах і тому подібному.

Питання 63. Яка шоста заповідь?

Відповідь. *Не вбивай.* (Вих. 20, 13).

Питання 64. Як розуміти цю заповідь?

Відповідь. Ця заповідь вчить, щоб жодна людина, що боїться Бога, не здійснювала вбивства, не тільки тілесного, а й душевного. Ті, котрі вбивають тіло, відбирають тимчасове життя; але ті, хто вбиває душу, позбавляють її життя вічного. Ці останні вбивці більш жахливі. Такими є - розкольники, неправдиві вчителі і погані Християни, які подають собою приклад розпусного життя, тобто служать спокусою; і про цих Писання говорить: *а хто спокусить одного з малих цих, що вірують у Мене, тому краще було б, якби повісили йому жорно млинове на шию і потопити його в морській глибині.* (Мф. 18, 6). Вбивство чиниться не тільки самим ділом, а й порадою, допомогою, спонудою, згодою. Так само огидні цій заповіді і всі ті пристрасті, через які відбувається вбивство, тобто: гордість, заздрість, ненависть, хабарництво і подібні.

Питання 65. Яка сьома заповідь?

Відповідь. *Не перелюбствуй.* (Вих. 20, 14).

Питання 66. Як розуміти цю заповідь?

Відповідь. Христос Господь наш наказав дотримуватися найсуворіше заповіді цієї, коли сказав: *що всякий, хто погляне на жінку, жадаючи її, вже вчинив перелюб з нею в серці своєму.* (Мф. 5, 28). Цей перелюб є подвійним: один духовний, інший тілесний. Духовно чинить перелюб той, хто, відкинувши дійсну і Православну Віру Католицьку, вдається в різні розколи; про таку людину Писання говорить: *Ти знищуєш кожного, хто відступає від Тебе.* (Пс. 72, 27). Тілесний перелюб є похитливе єднання з чужою дружиною. Ця заповідь забороняє всякі інші перелюби і похоть; вона засуджує кокетство, звідництво, спокусливі пісні, непристойні танці, нескромні ігри, як показує Апостол, кажучи: *А блуд і всяка нечистота та користолоубство не повинні навіть згадуватися у вас, як личить святим. Також лихослів'я, і марнослов'я, і кощунство не пристойні вам,* (Еф. 5, 3-4).

Питання 67. Яка восьма заповідь?

Відповідь. *Не кради.* (Вих. 20, 15).

Питання 68. Як треба розуміти цю заповідь?

Відповідь. Ця заповідь вчить не привласнювати собі ніякої чужої речі, всяким несправедливим чином, або пограбуванням, або злодійством, або утриманням власності іншого. До цього зараховується і те, коли хто-небудь викрадає в іншого честь, коли хтось вимагає від своїх підлеглих податків або хабарів, понад належну міру, або накладає на них роботи не під силу. Сюди відноситься і лихварство. На все це Апостол проголошує такий суд: *ні злодії, ні лихварі, ні п'яниці, ні лихословиці, ні хижаки - Царства Божого не успадкують.* (1 Кор. 6, 10). Тут також повинні матися на увазі всі правові договори, де повинна дотримуватись чесність, і звідти повинен бути виключений взаємний обман.

Питання 69. Яка дев'ята заповідь?

Відповідь. *Не говори неправдивого свідчення на ближнього твого.* (Вих. 20, 16).

Питання 70. Як треба розуміти цю заповідь?

Відповідь. Заповідь ця забороняє кожному говорити на ближнього свого якусь неправду, або ганьбити чиюсь честь через злобу і помсту; коротше кажучи, велить нам приборкувати всяку пристрасть, щоб не бути синами диявола, подібними до тих, про яких сказав Господь: *Ваш батько є диявол; і ви хочете виконувати похоті батька вашого. Він людиновбивцею був споконвіку і не стоїть в істині, бо істини немає в ньому. Коли він говорить неправду, від себе говорить, бо він неправдомовець і батько неправди.* (Ін. 8, 44). Цієї заповіді особливо повинні дотримуватися ті, які займаються судочинством, щоб не виступати проти справедливості, опираючись або на неправдиві свідчення, або на письмові донесення; бо інакше стають синами диявола і погібелі вічної.

Питання 71. Яка десята заповідь?

Відповідь. *Не бажай дому ближнього твого; не бажай дружини ближнього твого, [ні поля його,] ні раба його, ні рабині його, ні вола його, ні осла його, [ні всякої худоби його,] нічого, що у ближнього твого.* (Вих. 20, 17).

Питання 72. Як маємо розуміти цю заповідь?

Відповідь. Заповідь ця, у відношенні любові до ближнього, є найдосконалішою: тому що, вона забороняє не тільки зовнішні дії людини,

але і внутрішні її помисли і бажання, схильні до вчинення зла. Для виконання цієї заповіді потрібна досконалість Християнська. І хто дотримується цієї заповіді, той цілковито виконує обов'язок, щодо ближнього свого. Бо чого сам собі не бажаєш, того й іншому не повинен чинити. На цьому й утверджується спасіння всіх Християн, щоб не бажати нічого незгідного з любов'ю до Бога і ближнього свого; навпаки, любити Бога більше за себе, а ближнього свого, як себе самого. Виконуючи дбайливо ці речі благочестя в сучасному світі, благодаттю Господа і Бога нашого, згідно з Католицькою і Православною Вірою, безсумнівно можемо надіятись, що в майбутньому віці, досягнувши досконалості в любові, будемо прославляти, на небі єдиного, в Трійці хвалимого, Бога: Отця, Сина, і Святого Духа, на віки вічні. Амінь.